

Kaurin, Dragana, 2016. "How to be a good loser – A guide to being a refugee", i Huffington Post, 2016-05-20, hämtad 2019-01-03, https://www.huffingtonpost.com/entry/how-to-be-a-good-loser-a-_b_10067150.

Zweig, Stefan, 1943/1947. *The World of Yesterday*. London: Cassell & Company Ltd.

Helen Lindberg är lektor i statskunskap, Uppsala universitet.
E-post: helen.lindberg@statsvet.uu.se

Eatwell, Roger & Goodwin, Matthew J., 2018. *National Populism. The Revolt Against Liberal Democracy*. London: Pelican Books.

Anmälan av Anders Sannerstedt

De två brittiska statsvetarna Roger Eatwell (University of Bath) och Matthew Goodwin (University of Kent) har skrivit en fyllig bok om den våg av nationalistisk populism som dragit fram över stora delar av Europa och nu även USA. Boken är tänkt för en bredare läsekrets än enbart statsvetare, vilket framgår redan av publiceringen i pocketformat på Pelican Books. Forskning om populism är just nu en tillväxtindustri, men den här boken sticker ut: den ger en ganska kritisk analys av samhällsutvecklingen i Europa, och den andas förståelse för populismen. Bokens huvudsyfte är att ge en analys av de långsiktiga orsakerna till populismens framväxt. Det handlar då inte om vad som ibland kallas för utbudsförklaringar (jfr Arzheimer 2017: 2), alltså en analys av de olika partierna och rörelserna, deras program, propaganda, organisering, agerande och ledarskap. I stället fokuserar boken på efterfrågeförklaringar, alltså vilka faktorer som gör att betydande grupper väljare anammar den nationalistiska populismens budskap. En stor del av författarnas intresse riktas mot två av de fem politiska kraftmätningar där populismen inte bara haft framgång utan faktiskt segrat: valet av Donald J

Trump till USA:s president samt den brittiska folkomröstningen om Brexit (de andra tre fallen är då Italien, Polen och Ungern).

Kärt barn har många namn: högerextremism, högerpopulism, högerradikalism, nyfascism, främlingsfientlighet, rasism, kulturrasism, ultranationalism är några av de benämningar som olika forskare använt. Eatwell och Goodwin avvisar de flesta av dessa etiketter. Några är direkt felaktiga. Fascism används ofta i den politiska debatten (även av ledande politiker) som ett ganska innehållslöst invektiv. Författarna diskuterar utförligt vad som skiljer dagens populism från fascismen, inte bara synen på demokratin utan också bl.a. fascismens ideal om en ny människa. (Eatwell har tidigare forskat om mellankrigstidens fascism.) Författarna betonar med rätta att det grekiska partiet Gyllene gryning skiljer sig från de andra partier boken behandlar, genom att vara "openly neo-Nazi and extremist" (sid 68). Visserligen talar redan bokens titel om en revolt mot den liberala demokratin, men författarna är snabba med att betona att revolten avser vissa aspekter av den liberala demokratin – de syftar då främst på det elitstyre som utvecklats i den västliga demokratin och "the way in which elites have become more and more insulated from the lives and concerns of ordinary people" (s. xii).

Författarna stannar för uttrycket nationell eller nationalistisk populism som benämning på de aktuella rörelserna. De definierar då populism på ett sätt som är gängse bland statsvetare: en så kallad tunn ideologi vars bärande idéer är: "1) an attempt to make the popular will heard and acted on; 2) the call to defend the interests of the plain, ordinary people; and 3) the desire to replace corrupt and distant elites", med tillägget att kampen mot etablissemangen är moralisk och ska bedrivas demokratiskt, inte våldsamt. Med denna definition avvisar de idén att populism bara skulle vara en fråga om retorik eller kampanjstil. I den svenska debatten används ju ofta ordet populism som ett skällsord med betydelsen "populär men ogenomtänkt",

stundom synonymt med röstfiske – men här är det alltså fråga om att identifiera en politisk ideologi.

Nästa steg i en analys är då att uttröna vad som kännetecknar de väljare som anammat den nationalistiska populismen. Här finns en omfattande forskning, och Eatwell och Goodwin kan enkelt konstatera för det första att det inte handlar om enbart en enda kategori väljare. Det blir särskilt tydligt när de analyserar stödet för Trump och Brexit: det handlar om en allians mellan olika grupper av väljare. För det andra kan författarna ändå med lätthet identifiera kärnväljarna: arbetarklass utan högskoleutbildning. Författarna är snabba med att slå fast att de inte menar att den som saknar högskoleutbildning skulle vara korkad eller obildad (det engelska ordet är "thick"). Däremot för de ett resonemang om att med akademisk utbildning ofta följer vissa liberala värderingar, tolerans och ett mer internationellt perspektiv. De avvisar vidare med rätta tesen att det helt enkelt skulle handla om proteströstning, liksom hypotesen att det materiella egenintresset ger förklaringen. Utbildning förklarar mer än inkomst, säger författarna – vilket stämmer mycket väl in på Sverigedemokraternas väljare (Sannerstedt 2017: 461ff; Oscarsson & Holmberg 2016: kap 11).

Författarnas tes är att om vi ska förstå varför arbetarklassen i så stor utsträckning anammar populismens idéer måste vi anlägga ett långsiktigt perspektiv. De avvisar idén att populismens framfart (och då tänker de framför allt på Trump och Brexit) skulle bero på finanskrisen för snart tio år sedan, eller för den delen någon annan liknande specifik tidsmässigt avgränsad händelse. Det handlar tvärtom om "very deep and long-term currents that have been swirling beneath our democracies and gaining strength over many decades" (s. ix), förändringar som är "woven deeply into the fabric of our nations" (s. 270).

I stället för författarna fram fyra samhällsförändringar som de sammanfattar som fyra D:n – distrust, destruction, deprivation och de-alignment. De betonar att samtliga dessa

faktorer behövs i en förklaring. Tendensen att försöka identifiera en enda orsaksfaktor (t.ex. väljarens privatekonomi) ser de som "unhelpful" (s. xxiv). För den som följt forskningen om populism och om väljarbeteende i allmänhet anger samtliga fyra D:n väl kända trender.

Distrust handlar då om sjunkande politikertilltro. Den trenden är ju väl belagd i forskningen och relativt universell. Den svenska utvecklingen – som Eatwell och Goodwin inte har järnkoll på – ser förstås lite annorlunda ut. En längre period av minskad politikertilltro (och minskat valdeltagande) bröts ju markant vid valet 2010. Sedan dess har valdeltagandet ökat ytterligare medan politikertilltron åter sjunkit en del (Oscarsson & Holmberg 2016: kap 15; Sveriges Television 2018). Författarna härleder den sjunkande politikertilltron till det växande sociala avståndet mellan arbetarklassen och de förtroendevalda som i allt högre grad är högutbildade yrkespolitiker. De menar till och med att utvecklingen mot elitstyre gått så långt att Platons idealstat mer eller mindre förverkligats. Den analysen är möjligen en aning enkel: bristande social representativitet är knappast hela förklaringen till politikermisstron.

Författarna anser också att utvecklingen inom EU har bidragit till att politikertilltron sjunkit. Beslutskedjorna i EU beskrivs som långa och svåröverskådliga. Och var finner man ett stort avstånd mellan isolerade eliter och vanligt folk, om inte i EU? Det må ligga nära till hands för en britt att hävda att EU spätt på politikermisstron, men några belägg för att detta skulle gälla också i andra länder anförs inte. Visserligen vet vi att populisternas väljare i många länder ger uttryck för såväl politikermisstro som EU-skepsis. Men gäller sambandet också övriga väljare?

Destruction – ett drastiskt ord, men det börjar i alla fall med ett D – handlar om invandring och flyktingar. Att invandringen ökat i många europeiska länder är klart, och likaså att de senaste åren sett en växande skara flyktingar till Europa från Afrika

och Mellanöstern. Författarna uppehåller sig en del vid andelen ”hispanics” i USA och invandrade polacker i Storbritannien: Trump och Brexit är ju deras huvudfokus. Författarnas argument är nu att populisterna uppfattar invandringen som samhällsskadlig. Invandringen från Mellanöstern och Afrika väcker ”concerns, shared by many, about immigrants who cannot speak the language, minorities who do not respect women’s rights, the practice of female genital mutilation and other cultural traditions that appear undermine or challenge the established community” (s. 147). Författarna betonar också att i de aktuella länderna är missnöjet med invandringen utbredd och omfattas som regel av en majoritet, en majoritet som den styrande eliten negligerat. Författarna nämner en survey utförd av Chatham House (dit Goodwin är knuten) som visar att i tio europeiska länder svarade 55 procent ”agree” på påståendet ”all further migration from mainly Muslim countries should be stopped”. Inget av de nordiska länderna ingick i undersökningen som också visade betydande variationer mellan länderna, med störst skillnad mellan Ungern och Spanien.

Författarna diskuterar också den så kallade kontakthypotesen (ökad kontakt med invandrare leder till ökad förståelse och tolerans), en hypotes som inte lyckats vinna empiriskt stöd.

Inom forskningen pågår en diskussion om det är ideologi (ibland: kultur) eller egenintresse (ekonomi) som är avgörande för populisternas väljare (se t.ex. Arzheimer 2017, jfr Bó m.fl. 2018). Om ”destruction” handlar om ideologi, så handlar den tredje faktorn, *deprivation*, om egenintresset. Den teorin finns i flera varianter. Den äldre varianten är att populismen drar till sig utvecklingens förlorare, alltså personer som blivit arbetslösa eller upplever en risk att bli det. Det empiriska stödet är emellertid så svagt att den teorivarianten bör förkastas. Författarna för fram en annan: de ekonomiska klyftorna har vuxit – annorlunda uttryckt: värdet på

GINI-koefficienten har ökat. Här betonar författarna särskilt de växande klyftorna i Sverige. Denna utveckling tillskriver författarna den ekonomiska politiken i väst sedan sammanbrottet för den keynesianska politiken under 1970-talet och övergången till nyliberal politik, skattesänkningar och viss nedmontering av välfärdsstatens skydd. Visserligen har levnadsstandarden höjts, men författarna driver tesen om *relativ deprivation*: arbetarklassen har visserligen fått det bättre, men avståndet till de rikaste har vuxit och författarnas teori är att detta skapar en upplevd orättvisa. Eller som Ernst Wigforss en gång sade: fattigdomen fördras med jämnmood om den delas av alla. Författarna trycker på att Brexit-förespråkarna var fullt redo att ta en viss sänkning av levnadsstandarden efter Brexit – det priset för nationell suveränitet var de beredda att betala. Det finns emellertid få studier som undersökt sambandet mellan upplevelse av relativ deprivation och stöd för nationalistisk populism – jag känner inte till någon prövning av teorin på svenskt material. Eatwell och Goodwin refererar i stället till en studie som visar samband mellan upplevd social status och röstning på populistiska partier (Gidron & Hall 2017), men social status (ett tillstånd) är ju inte samma sak som relativ deprivation (en förändring). Däremot finns studier (t.ex. Bó m.fl. 2018) av samband mellan faktiska klyftor och stöd för Sverigedemokraterna – även om analyser på kommunnivå inte kan hantera det ekologiska felet, och trots att det funna sambandet kanske främst är en avspiegling av det förhållandet att Sverigedemokraterna har sitt starkaste stöd i arbetarklassen. För övrigt har ju Sverigedemokraternas väljare inte lägre inkomster än andra väljare (Sannerstedt 2017), men det skulle ju hypotetiskt kunna vara så – även om det ännu aldrig undersökts – att vissa väljare reagerar starkare på ekonomiska klyftor än andra, och att just de väljarna stödjer SD, trots att det mest är Vänsterpartiet och Socialdemokraterna som talar om problemet med växande ekonomiska klyftor i Sverige.

Den svenska väljarforskningen ställer inga frågor om relativ deprivation. Däremot var det endast ett fåtal väljare (8 %) som i valet 2014 upplevde att Sveriges ekonomi hade försämrats eller att den egna ekonomin försämrats och SD-väljarna hade faktiskt en något mindre negativ bedömning än de som röstade på S eller V (Oscarsson & Holmberg 2016: kap 9).

Den fjärde faktorn, *de-alignment*, är välkänd och väldokumenterad (Oscarsson & Holmberg 2016: kap 7). Partianhängarna blir färre. Lojalitetsbanden mellan väljare och parti försvagas. Rörligheten i väljarkåren ökar markant. Därmed blir det lättare för nya partier att komma fram. Författarna konstaterar att socialdemokratin försvagats och gör analysen att det blivit allt svårare för socialdemokraterna att hålla samman en koalition mellan högutbildade tjänstemän med liberala värderingar och arbetare utan akademisk utbildning – de ser dessa grupper som "irreconcilable" (s. 261). Här ser de en utbildningsparadox: ju fler som i jämlikhetens namn kan skaffa sig en akademisk utbildning, desto mer utpräglad blir känslan av utanförskap hos personer utan universitetsutbildning. Jämlikhetssträvandena skapar en växande ojämlikhet, alltså. Men med detta är knappast sista ordet sagt om orsakerna till socialdemokratins internationella tillbakagång; här finns ett utrymme för mer forskning. Detsamma gäller orsakerna bakom den ökade väljarrörligheten i allmänhet: det kan knappast vara fråga om enbart ett växande avstånd mellan folket och de folkvalda högutbildade eliterna.

Författarna vågar sig på riskprojektet att förutsäga framtiden. De anser att den nationalistiska populismen är "here to stay" och inte kommer att tyna bort inom överskådlig tid. Däremot tror de att vi kommer att få se hur andra partier anpassar sig genom att utveckla en light-version av nationalistisk populism och då talar de om "postpopulism". Vi får se om deras kristallkula visar rätt – man kanske inte ska underskatta eliternas motståndskraft. Det kan vara skäl att påminna sig att tidigare populistiska rörelser (som Populist

Party i USA och Poujadismen i Frankrike) haft en tendens att med tiden blekna bort, låt vara ingenstans så snabbt och så totalt som Ny Demokrati.

Det gamla klassamhället är inte längre lika utpräglat, och i Sverige har ju klassröstningen minskat betydligt. Likväl landar alltså Eatwell och Goodwin i slutsatsen att olikheterna i samhället har vuxit, såväl mellan väljare och politiker som mellan olika väljargrupper. Här, menar de, finns förutsättningarna för den nationella populismen. De skriver med engagemang och illustrerar flitigt framställningen med resultat från internationella surveyundersökningar. Båda författarna är kända för den som själv forskat om nationalistisk populism, Goodwin har nyligen publicerat en analys av Brexit-omröstningen, och Eatwell har som sagt intim kännedom om fascismen. Den grundliga analysen av Brexit och valet av Trump är emellertid både en styrka och en svaghet. Boken får en anglosaxisk slagsida. Frankrike och Italien får en del uppmärksamhet, och i någon mån också Ungern och Polen. Andra länder ägnas ett mer förstrött intresse och några få anekdotiska nedslag. Danmark, Finland och Norge försummas nästan helt, och jag vet inte om jag skulle tala om stödet för SD i termer av "struggling workers" (s. 273). Och inte vittnar det om någon djupare kännedom om svensk politik när författarna påstår (s. 68) att alliansen skulle ha förklarat sig beredd till samarbete med Sverigedemokraterna. Jag erinrar mig rubriken i en brittisk prestigetidning: "Storm över kanalen – kontinenten isolerad".

De trender som boken behandlar, de fyra D:na, är alla väl kända för den som följt forskningen om populism och väljarbeteende. Jag kan möjligen tänka att författarna, kanske inspirerade av sitt intresse för Trump och Brexit, lägger väl stor vikt vid klyftorna mellan vanligt folk och eliterna. Dessutom kan det vara så att politikermisstron hos de populistiska partiernas väljare till betydande del är en fråga om attitydmässiga klyftor snarare än sociala. Faktorn *de-alignment* är ju dessutom mer en

bakgrundsförutsättning än en direkt orsaksfaktor. Jag landar i vissheten om att när den multipla regressionens krutrök skingrats så brukar den faktor som författarna lite drastiskt kallar för destruction, alltså en negativ inställning till flyktningmottagande, vara den mest avgörande.

Boken är som sagt skriven för en bredare läsekrets, och det gör att författarna ägnat utrymme åt en del statsvetenskapligt allmän-gods (t.ex. demokratis historia eller Lipsets och Rokkans teori om frusna skiljelinjer) som kan kännas som transportsträckor. För egen del hade jag vid läsningen av boken gärna önskat mig en fylligare litteraturförteckning och fler noggranna källhänvisningar, men publiceringen på Pelican kanske inte tillåter det. Men det positiva intrycket överväger. Författarna har mycket god kännedom om forskningen på området. Jag kan uppskatta den samhällskritiska tonen och författarnas vågran att demonisera populismen och dess anhängare. Vill man förstå populismens framväxt skadar det ju inte med lite förståelse för populismens väljare. Brännmärkning är sål-lan en bra grundinställning hos samhällsve-tare. För den som forskar om populistiska partier är boken med sitt helhetsgrepp omöj-lig att gå förbi. Och boken är så pass rik att jag har lätt att se hur man skulle kunna bygga en hel läskurs på kandidat- eller mastersnivån med boken som grund.

REFERENSER

- Arzheimer, Kai, 2017. "Explaining Electoral Support for the Radical Right", i Jens Rydgren (red.) *The Oxford Handbook of the Radical Right*. Oxford: Oxford University Press. Finns även tillgänglig på: <http://www.kai-arzheimer.com/explanations-radical-right-voting>.
- Bó, Ernesto Dal, Finan, Frederico, Folke, Olle, Persson, Torsten & Rickne, Johanna, 2018. "Economic Losers and Political Winners: Sweden's Radical Right". Finns även tillgänglig på: <http://perseus.iies.su.se/~tppers/papers/Draft180902.pdf>.
- Gidron, Noam & Hall, Peter A. 2017. "The politics of social status: economic and cultural roots of the populist right", *British Journal of Sociology* 68 (Special Issue), sid 57–84.
- Oscarsson, Henrik & Holmberg, Sören, 2016. *Svenska väljare*. Stockholm: Wolters Kluwer.
- Sannerstedt, Anders, 2017. "Sverigedemokraterna: Skånegapet krymper", sid 451–471 i Ulrika Andersson, Ohlsson, Jonas, Oscarsson, Henrik & Oskarson, Maria (red.), *Larmar och gör sig till. SOM-undersökningen 2016*. Göteborg: SOM-institutet.
- Sveriges Television, 2018. "SVT:s vallokalsundersökning. Riksdagsvalet 2018". Finns även tillgänglig på: https://www.svt.se/omoss/media/filer_public/5c/17/5c17fc91-31c4-4e0a-a17f-b42318edf4a4/valuresultat_riksdagsval_pk_2018_vagda_0912.pdf.
- Anders Sannerstedt är docent och fd universitetslektor i statsvetenskap, Lunds universitet.
E-post: anders.sannerstedt@svet.lu.se